

МУЗИЧНА ГРАМОТА В СТРУКТУРІ УРОКУ МУЗИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається музична грамота як складова багатогранного поняття «музична грамотність», під якою розуміють здатність сприймати музику як живе й образне мистецтво.

Ключові слова: музикальність, музична грамота, музично-теоретична діяльність, урок музики.

Постановка проблеми. Проблема гуманізації освіти – одна з важливих на сьогоднішній день. Вона ставить на меті дати учням цілісне уявлення про світ, розвивати в них почуття прекрасного. На сучасному етапі національного відродження в умовах демократизації освіти важливого значення набуває художньо-естетичне виховання молодого покоління. Мистецтво стає дієвим фактором розвитку здібностей учнів.

Музика – невід’ємна частина духовного життя школярів. Різноманітність і багатство музичних вражень – обов’язкова умова розвитку спеціальних здібностей дитини.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми музичного навчання й виховання молодого покоління відбиті в багатьох дослідженнях. У них розглядаються питання формування у школярів естетичного ставлення до дійсності (Н. Ветлугіна, Л. Коваль, Б. Неменський, Н. Миропольська, Л. Хлебникова, А. Щербо та ін.). Значна увага приділяється проблемі емоційної регуляції навчально-виховного процесу на уроках музики (Б. Асаф’єв, О. Апраксина, Н. Гродзенська, В. Шацька, Б. Яворський та ін.), використанню ігрових методів у навчанні й вихованні школярів (Ш. Амонашвілі, О. Газман, О. Савченко, Н. Харитонova та ін.), дослідженню музичних здібностей, методів їх формування й розвитку у дітей (В. Верховинець, Л. Горюнова, К. Гофман, З. Кодай, М. Леонтович, К. Орф, К. Стеценко та ін.), самостійній навчальній музичній діяльності учнів під керівництвом учителя (Е. Абдулін, Д. Кабалевський, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.), розв’язанню завдань музичного виховання молодших школярів (Е. Печерська).

Дослідження, присвячені питанням розвитку музичного мислення особистості (М. Арановський, І. Гринчук, А. Сохор), її музичної пам’яті (О. Гостдінер), мелодичного слуху, творчої уяви, емоційності (С. Науменко), не вичерпують усіх питань, які постають сьогодні перед загальноосвітньою школою.

Мета статті – розглянути музично-теоретичну підготовку учнів на етапі початкової загальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом музичної освіти й виховання школярів є урок. Як урок мистецтва він має свою специфіку й спрямований передусім на розвиток емоційного музично-естетичного досвіду учнів. Саме на уроці учні оволодівають знаннями основ музичного мистецтва, у них формуються виконавські навички й уміння, виробляється смак і любов до музики.

Музична діяльність учнів на уроці є неодмінною умовою розвитку їх музикальності як комплексу здібностей, що визначають емоційну і слухову сприйнятливості до музики. Головна ознака музикальності – здатність емоційно відгукуватися на музику, переживати її як вираження певного змісту [3, с. 53].

Б. Теплов висунув положення про музикальність. Музикальність у дітей – це сукупність здібностей, що сприяють успішному виявленню активної музичної діяльності. У різних дітей музикальність характеризується різним поєднанням окремих здібностей. Наприклад, одні мають хорошу музичну пам’ять, інші – розвинуту емоційну сприйнятливості до музики, треті –

нерозвинутий слух, що поєднується з глибоким інтересом до музики. Саме інтерес до музики і достатньо розвинутий слух свідчать про рівень музикальності дитини [2, с. 50].

У теорії музичної освіти підкреслюється, що основне призначення теоретичної діяльності учнів полягає у розвитку їхньої музичної грамотності, під якою розуміють здатність сприймати музику як живе й образне мистецтво, народжене життям і нерозривно з ним пов'язане; здатність на слух визначати характер музики, відчувати внутрішній зв'язок між характером музики і її виконанням; здатність сприймати музику емоційно й осмислено, критично оцінюючи її, виявляючи хороший смак [2, с. 9].

Музично-теоретична діяльність передбачає засвоєння учнями теоретичних знань про музику, формування вмінь і навичок оперувати ними в процесі спілкування з музикою і роздумувати про неї. Д. Кабалевський підкреслював, що залучати урок елементи теорії музики слід обережно і лише після того, як у дітей викликані інтерес і любов до музики, накопичений певний слуховий досвід. Для дітей не повинно існувати ніяких правил і вправ, відокремлених від живої музики, які вимагають заучування і багаторазових повторень. Протягом усього уроку нероздільно має панувати захоплююче мистецтво [1, с. 208].

У молодших класах відбувається початкове ознайомлення з характером, емоційним змістом музичних творів, засобами музичної виразності, здійснюється підготовка до усвідомлення цілісного образу творів мистецтва.

У шкільній практиці музична грамота, в основі якої лежить нотна грамота, інколи перетворюється на суху теорію, зовсім не пов'язану з музикою: учитель змушує завчати словесні формулювання музичних понять; вимагає точного але формального знання тривалості нот; пропонує виписувати інтервали від заданих звуків без слухання й проспівування тощо. Уся робота із засвоєння музичної грамоти на уроках повинна бути пов'язана з іншими видами діяльності: хоровий спів, слухання та аналіз музичних творів, гра на дитячих музичних інструментах, творчі вправи, пластичне інтонування.

Характерною особливістю вивчення музичної грамоти є шлях набуття знань, який веде від поступового накопичення музично-слухових вражень та уявлень до їх узагальнення.

Основною метою навчання музичної грамоти є розвиток в учнів музично-слухових уявлень, на основі яких формуються знання про музичні явища, необхідні для свідомого виконання та сприймання музичних творів. Методи і прийоми викладу матеріалу з музичної грамоти мають бути спрямовані на те, щоб пов'язати його з хоровим співом та слуханням музичних творів. Навчаючи дітей музичної грамоти, треба розвивати у них музичний слух, пам'ять, чуття метро-ритму, ладове відчуття, навчити співати по нотах і правильно їх записувати.

Відчуття музичного ритму – це комплексна здатність, яка охоплює сприйняття, розуміння, виконання й створення ритмічної сторони музики. Процес охоплює слух, зір і моторний апарат. Сприймання ритму викликає рухову реакцію, тому що воно ніколи не буває тільки слуховим, воно завжди буває слухово-руховим. Рухова реакція дає можливість під час слухання музики відтворювати рухи невимушено. Елементарна рухова реакція складається із неупорядкованих рухів. Тільки коли у дитини-слухача музично-ритмічне відчуття розвинене достатньою мірою, рухи будуть збігатися з імпульсами музики, він буде рухатись у такт. Зорові образи поглиблюють і полегшують сприймання музичного ритму. Зоровий образ може виявлятися і під час слухання музики, коли учень бачить, як учитель виконує твір, та під час співу, коли, співаючи, стежить за рукою диригента.

Ритмічність закладена ще з народження, а тому почуття ритму треба розвивати. Розвиток ритмічного відчуття – процес тривалий і різнобічний, який передбачає організацію рухової активності дітей, виховання певних ритмічних навичок. Музично-ритмічне відчуття може розвиватися лише у процесі музичної діяльності.

Для розвитку музичного відчуття рекомендуються: слухомоторні порівняння простих

ритмічних фраз з мінімальними відмінностями; застосування особливих назв ритмічних елементів, зручних для вимови (*крок – бігати, дон – ділі, та – ті-ті*); наочні зображення ритмічних фраз, які можуть складатися з картинок, малюнків різної величини (кубики, дзвоники); заохочування дітей до створення ритмічних малюнків до пісень (плескати, стукати) та ін.

Розвитку ритмічного відчуття сприяють: інсценування та театралізація пісень, диригування всім класом; фізкультхвилинки; ритмічні ігри; вхід до класу під музику; танцювальні рухи.

Ритмічні ігри проводяться в кінці уроку або замість фізкультхвилинки. Наприклад, гра “Ехо” – учитель співає вправу, а діти через паузу тихенько повторюють.

Гра “Відгадай пісню” – учитель відстукує ритм, а діти називають пісню.

Гра “Жмурки” – біля дошки учень із закритими очима. Учитель пише на дошці ритмічний малюнок, діти відплескують, а учень, що стояв біля дошки, відстукує або називає.

Гра “Телеграф” – кожному учню дається картка із зображенням ритмічного малюнка. Він відстукує його своєму товаришу по руці, той – іншому. Передавання йде до останнього учня, який записує або відстукує той ритмічний малюнок, що дійшов до нього.

Гра “Світлофор” – у вчителя три кружечки: червоний – співай про себе, ногами відбивай метр пісні; жовтий – співай про себе, руками – ритм; зелений – співай голосно, руками відплескуй ритм, ногами відстукуй метр.

На уроці музики вчитель використовує ігри творчого характеру, наприклад, запитання– відповідь (як тебе звати, чи ти підеш в кіно та ін.) з ритмічним плесканням.

Для розвитку відчуття ритму дуже цікаві мовні імпровізації. Наприклад, завдання дітям – скласти текст у заданому розмірі, ритмі чи навпаки – прислухатися до ритму знайомого вірша, прочитати відомі віршовані рядки з різноманітними варіантами. Добре себе зарекомендували чисто ритмічні, шумові імпровізації за допомогою рук та ніг, а також ударних музичних інструментів. Імпровізувати слід музично, виразно, образно. Перевага імпровізацій з шумовими тембрами в тому, що вони рекомендуються дітям зі слабким розвитком слуху та голосу. Використання ударних "природних" інструментів (рук та ніг) потребує оволодіння елементарною технікою, що сприяє розвитку вільних та гарних рухів. Тому гру треба організовувати з дітьми так, щоб вона не перетворилась на самоціль.

Одне із завдань уроку музики – розвивати у дітей мислення й самостійність. У методиці для активізації мислення використовуються різні прийоми.

1. *Завдання на вгадування мелодії за її звуковисотним та ритмічним малюнком:*

- впізнати пісню за записом її ритму;
- за записом однієї з фраз пізнати пісню і визначити, на які слова вона співається;
- впізнати, яка з двох записаних пісень (нотами) виконана;
- на основі прослухування визначити, який із варіантів пісні правильний за ритмом;
- дізнатися, в якому порядку виконано записані мелодії.

2. *Завдання на визначення метру та ритму:*

- в мелодії визначити наголоси та поставити тактові риси;
- визначити на слух, які мелодії, що прозвучали, мають дво- або тридольний розмір.

3. *Завдання на визначення ладу:*

- доспівати на слух тоніку незнайомої мелодії;
- співати тонічний тризвук від заданого звуку;
- визначити лад прослуханого твору;
- визначити за записом на дошці мажорний і мінорний тризвук.

– *Аналіз структури твору:*

- у багатотемному творі визначити послідовність тем;
- почути контраст, появу нового в мелодії.

4. *Завдання на визначення характеру і жанру:*
  - визначити, яка з трьох пісень весела, сумна, маршова;
  - дібрати потрібні визначення характеру до пісень;
  - розрізняти на слух пісню, танець, марш.
5. *Завдання на визначення темпу й динаміки:*
  - обґрунтувати, який темп і динаміка найбільше відповідають твору;
  - назвати твори різних темпів.

Майже увесь перший клас охоплює донотний період. У цей час учитель працює над збагаченням музично-слухового досвіду дітей, готує їх до засвоєння музичних понять. Діти співають на слух, прослуховують пісні й музичні твори у виконанні вчителя й у грамзапису, починають поступово розбиратися у своїх слухових враженнях.

Діти приходять до першого класу, маючи уже певний і в той же час дуже різний рівень музично-естетичного розвитку. І обов'язок учителя полягає не тільки в тому, щоб зацікавити дітей музикою, а й підготувати їх до сприйняття складніших творів, щоб певною мірою вирівняти їхній рівень музичної грамотності.

У донотний період діти знайомляться з такими темами: голосно – тихо, звуки високі – низькі, довгі – короткі, напрям руху мелодії, жанри музики. Вчать визначати сильні й слабкі долі, марширувати під музику. Співають пісні та відплескують ритмічний малюнок. Записують графічно прості ритмічні диктанти. Стежачи за записом на дошці, діти знайомляться не тільки з назвами нот, а й запам'ятовують порядок їх розташування. Корисно співати вправи, називаючи ноти. Напрямок руху мелодії школярі показують рукою.

Так, під час співу та слухання музики можна звернути увагу дітей на тривалість звуків. Одні – довші, вони тягнуться, інші, коротші, ні. Для цього треба дібрати музичні приклади, де тривалості звуків найбільш контрастні («Тук, тук, чобіток», «Морозець», «Вийди, вийди, сонечко», «Берізонька» та ін.).

З перших уроків у першому класі потрібно звертати увагу дітей на поняття «напрямок руху мелодії». Для цього треба показувати рукою, як рухається мелодія, можна зображувати цей рух на дошці графічно.

Пояснюючи поняття «вище – нижче», можна запропонувати ігровий прийом – співати, ніби рухаючись по сходинках.

Діти, граючи на музичних інструментах, опановують такі засоби музичної виразності, як темп, ритм, регістр, динаміка.

У навчально-виховній роботі доцільно використовувати творчі завдання, що сприяють розвитку ритмічного відчуття, ладового, звуковисотного й інтонаційного слуху, виконавських здібностей.

Так, вивчаючи у другому класі тему «Три типи музики – пісня, танець, марш», дітям можна запропонувати створити мелодію, під яку можна крокувати (марш), танцювати (польку чи вальс) або співати (колискову), передати на ударних музичних інструментах ритмічний малюнок вірша або загадки і створити до неї відповідь, проспівати своє ім'я, дібравши ритмічний малюнок і мелодію.

Висновки. Таким чином, всебічний музичний розвиток учнів неможливий без теоретичних знань основних елементів музичної мови та практичних навичок співу по нотах, аналізу музичних творів, ладової орієнтації, тобто музичної грамоти.

Вивчивши теорію музики, школярі повинні отримати уявлення про основні музичні поняття, навчитися правильно використовувати спеціальні терміни. Засвоєння елементів музичної мови, їх теоретичне усвідомлення та практичне опанування повинні спиратися на слухові уявлення.

Література

1. Кабалевський Д. Б. Як розповідати дітям про музику / Д. Б. Кабалевський. – К. : Музична Україна, 1982. – 320 с.
2. Ростовський О. Я. Методика викладання музики у початковій школі : навч.-методичний посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 204 с.
3. Теплов Б. Избранные труды : В 2 т. / Б. Теплов. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.

В. В. Мишедченко

МУЗЫКАЛЬНАЯ ГРАМОТА В СТРУКТУРЕ УРОКА МУЗЫКИ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

В статье рассматривается музыкальная грамота как составляющая многогранного понятия «музыкальная грамотность», под которой понимают способность воспринимать музыку как живое и образное искусство.

Ключевые слова: музыкальность, музыкальная грамота, музыкально-теоретическая деятельность, урок музыки.

V. Mishedchenko

MUSICAL LITERACY IN THE STRUCTURE OF MUSIC LESSON AT SECONDARY SCHOOL

The article deals with musical literacy as a multi-faceted concept component of "music literacy" implying the ability to perceive music as living and imaginative art.

Key words: musicality, musical literacy, musical and theoretical work, music lesson.

УДК 372.8

О. П. Петренко-Агді

ТЕСТОВИЙ КОНТРОЛЬ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглянуто проблеми тестового контролю у навчанні англійської мови та обґрунтовано доцільність його використання у початковій школі. Визначено специфіку організації тестування у процесі навчання англійської мови у початковій школі. Наведено приклади структури тестових завдань для контролю вмінь читання англійською мовою.

Ключові слова: тестовий контроль, тест, тестове завдання, комплекс, початкова школа, вміння читання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Поступове реформування та інновація навчального процесу згідно з загальноєвропейськими вимогами щодо якості освіти є характерними рисами сучасного стану освіти в Україні. Суспільство потребує висококваліфікованих фахівців із знанням іноземних мов, готових до участі у міжнародному співробітництві. Ефективність навчання іноземних мов зумовлюється здатністю вчителів скористатися позитивним досвідом вітчизняних та зарубіжних учених. Вивчення та застосування на практиці сучасних інноваційних методів та технологій надають можливість учителям упроваджувати нові та вдосконалювати традиційні методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань учнів. Уміння педагога застосовувати різні технології навчання та контролю дає змогу творчо підходити до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, обираючи в конкретних умовах ту технологію навчання або контролю, яка найкраще забезпечує засвоєння знань, формування навичок, розвиток умінь, а також ефективно та об'єктивно визначає та оцінює рівень їх сформованості. У зв'язку з реформуванням системи